

**Історія України
у світлі регіональних
досліджень**

З історії м. Ужгорода XVIII – XIX ст.: джерелознавчий аспект

У статті зроблено огляд документів Державного архіву Закарпатської області з історії міста Ужгорода XVIII-XIX століть. Акцентовано увагу на документах, що проливають світло на діяльність православної церкви, грецької громади, будівництво залізниці, яким досі приділялася недостатня увага.

Ключові слова: Ужгород, Унгвар, Ужанський жупанат, місто, архівні документи, православна церква, грецька громада, будівництво, залізниця, дороги.

До історії міста над Ужем зверталися чимало істориків різних часів, роблячи свій посильний внесок у її дослідження. Останнє видання, презентоване 24 вересня 2013 року Закарпатською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, належить відомому фахівцю, доктору історичних наук, професору Ужгородського національного університету Сергію Дмитровичу Федаці, є суттєвим доробком із зазначеної теми і заслуговує на увагу (Федака С. Д. Ужгород: роки і люди / Хронологічний і бібліографічний довідник. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. – 248 с.).

У період відзначення 1120-річчя Ужгорода прагнемо привернути увагу шанувальників історії міста і області, загалом краєзнавців до значного і важливого зібрання першоджерел, що зберігаються у фондах Державного архіву Закарпатської області, які є маловідомими чи й зовсім невідомими загалом. Огляди чи детальні характеристики архівних документів згаданого періоду нам невідомі.

Основний масив документів XVIII-XIX ст. з історії м. Ужгорода зберігається у фондах наджупана і піджупана Ужанської жупи, бургомистра м. Ужгорода та інших, різних за обсягом, фондах Державного архіву Закарпатської області. Важливо зазначити, що XVIII ст. для міста Ужгорода було своєрідною межею між більш ніж 300-річним пануванням над містом старовинного дворянського роду Другетів і короткочасним пануванням дворянської родини Берчені.

Події національно-визвольної війни під керівництвом Ференца Ракоці II знайшли відображення в окремих документах фонду «Наджупан Ужанської жупи». Про зазначені події, зокрема, йдеться у зверненні командуючого повстанською армією до австрійського гарнізону фортеці м. Унгвар з пропозицією скласти зброю. Зазначений документ датований 1703 роком, хоча

гарнізон фортеці м. Унгвар капітулював тільки 16 березня 1704 року [1]. У вищезгаданому фонді зберігаються також документи про умови капітуляції австрійського гарнізону м. Унгвар перед повстанськими військами Ференца Ракоці II [2]. Про ставлення дворянства м. Ужгорода, як зрештою і дворянства всього Ужанського комітату, до початку антигабзбургського руху під керівництвом Ференца Ракоці II можна судити з повідомлення Ужанського жупного відомства на адресу дворянина м. Унгвар Жигмонда Бабова про призначення його депутатом жупних зборів Ужанської жупи (1703 р.) [3]. Безперечний інтерес для дослідників, які займаються історією м. Ужгорода цього періоду, становлять документи, датовані 1706 роком. Серед них необхідно згадати наступні: «Розпорядження Ференца Ракоці II Ужанському жупному відомству з військових питань» [4], «Указ Ференца Ракоці II про умови амністії військовослужбовців та інших осіб, які виступали проти повстанців» [5], «Розпорядження коменданта фортеці м. Унгвар Ужанському жупанату про надання підвод і робітників для проведення ремонту фортеці м. Унгвар» [6] та маловідомий дослідникам лист мешканця м. Унгвар Георгія Горвата, адресований невідомій особі, в якому автор захищає майнові права кріпосних селян [7].

Після закінчення національно-визвольної війни під керівництвом Ференца Ракоці II (1703-1711 рр.) місто Ужгород знову переходить під управління державної казни і стає центром великого казенного маєтку. Про складні відносини між мешканцями міста, міською та комітатською владою, дирекцією казенного маєтку розповідають як документи фонду «Управління Ужгородським казенним маєтком», так і документи фондів «Наджупан Ужанської жупи» і «Бургомістр м. Ужгорода». Серед зазначених документів, що відносяться до другої половини

XVIII ст., важливим змістом вирізняються «Листування Ужанського жупанату з Угорським королівським намісництвом в м. Пожонь про порядок обкладення податками казенного маєтку в м. Унгвар» [8], «Акт, складений Ужанським жупним судом за результатами розслідування скарги грецьких купців м. Унгвар на управляючого казенним маєтком за порушення урбаріального договору між ними» [9], «Книга з описом майнового стану казенного маєтку і селян, які проживали на його території» [10] та ін. Як засвідчує документ грецьких купців, Ужгород давно будував торгово-економічні стосунки з країнами Європи і тільки часті протистояння стали на заваді їх стабільної історичної еволюції.

Взагалі, якщо повернутися до подій, пов'язаних із закінченням національно-визвольної війни 1703-1711 рр., то для дослідників цього періоду історії м. Ужгорода буде цікаво ознайомитися з двома важливими документами першої половини XVIII ст., а саме: листом наджупана Сатмарської жупи на адресу Ужанського жупанату, в якому пропонувалося дотримуватися умов мирного договору між королем Угорщини, імператором Священної Римської імперії і керівником національно-визвольного руху Ференцем Ракоці II [11], а також «Розпорядженням короля Угорщини Карла VI про переміщення металевих знарядь з Унгварської та Мункачської фортець до м. Кашша» [12] (нині – м. Кошице, Словаччина).

Для дослідників, які вивчають соціально-економічну історію краю, буде корисно ознайомитися з документами, що розповідають про майновий стан представників різних соціальних груп як Ужанського комітату в цілому, так і м. Ужгорода. До таких документів відносяться численні справи, що стосуються передачі дворянами спадкового майна, інформація про облік майнового стану платників податків м. Унгвар і Унгварського округу за різні роки XVIII-XIX ст., заповіти дворян і селян, прохання дворян про звільнення їх від податків, угоди між громадянами міста про купівлю і продаж нерухомого майна, списки дворян Ужанського комітату і міста Ужгорода [13] та ін. Окрема група документів фондів «Наджупан Ужанської жупи», «Бургомістр м. Ужгорода» та «Піджупан Ужанської жупи» стосується питань перебування австрійських військових частин на території міста і тих складних відносин, які формувалися між представниками міської влади і командуванням австрійських військових частин. Зазначені гострі, проблемні питання характеризують, зок-

рема, «Протокол допиту свідків м. Унгвар Ужанським жупним судом за справою про розслідування причин побиття міського старости м. Унгвар солдатами австрійської армії за наказом лейтенанта Проса» (1740-1741рр.) [14], «Листування Ужанського жупанату з Головним провінційним комісаром м. Кашша щодо чисельності військових частин в м. Унгвар» (1774 р.) [15], «Прохання професорів і учителів м. Унгвар до Ужанського жупанату щодо зниження військових податків» [16] та ін.

В економічному житті м. Ужгорода у XVIII і XIX ст. важливу роль продовжувало відігравати цехове виробництво, хоча з другої половини ХУІІІ ст. на території Ужгородського казенного маєтку з'являються перші мануфактурні підприємства, які до 1848 р. використовували працю кріпосних селян Ужанської жупи. Цей період історії м. Ужгорода представлений статутами цехів чоботарів та гончарів (1762 р.) [17], «Повідомленням Ужанського жупанату Угорському королівському намісництву в м. Пожонь про діяльність цеху м. Унгвар» (1762 р.) [18] та ін. документами. Необхідно зазначити, що у XVIII і першій половині XIX ст. ціни на ремісничі вироби і продукти харчування, як і раніше, суворо регламентувалися. Про це говорять, наприклад, чисельні прохання м'ясників міста до Ужанського жупанату про підвищення цін на м'ясо (1759 р., 1760 р., 1770 р. та ін. роки) [19]. Ремісники і торговці міста в цей період виступали і проти конкуренції з боку впливової на той час громади грецьких купців. Про це, наприклад, свідчить «Прохання майстра з виготовлення мила і свічок, мешканця м. Унгвар, Йосифа Улмана до Ужанського жупанату щодо заборони грецьким купцям торгувати милом і свічками у м. Унгвар» (1772 р.) [20].

Важливо, на наш погляд, зазначити, що діяльність грецької громади міста в історичній літературі майже не розглядалась. Разом з тим, у фондах «Наджупан Ужанської жупи» і «Бургомістр м. Ужгорода» зберігаються унікальні документи, які висвітлюють зазначене питання. Серед змістових першоджерел необхідно згадати, зокрема, наступні: «Листування Ужанського жупанату з королевою Угорщини Марією-Терезією щодо причин ув'язнення грецького торговця м. Унгвар Ракко Мартона Деметра» (1764 р.) [21], «Список грецьких купців, що проживають у м. Унгвар» (1781 р.) [22], «Скаргу грецьких купців м. Унгвар на адресу Ужанського жупанату щодо заборони їм проводити богослужіння» (1783 р.) [23], вже згадуваний «Акт,

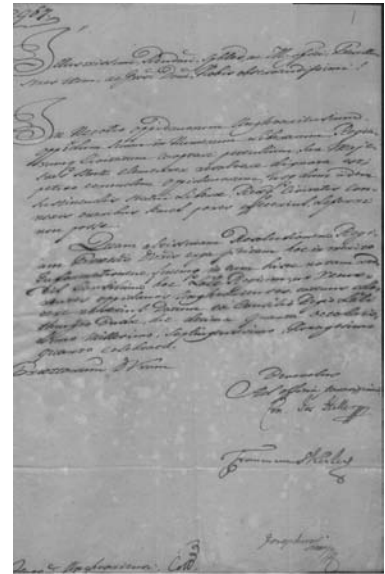
Повідомлення Угорського королівського намісництва в м. Буда про відмову у наданні м. Унгвар привілеїв вільних королівських міст.

11 листопада 1794 р.

Державний архів Закарпатської області. Ф. 4. Наджупан Ужанської жупи, оп. 6, спр. 1819, арк. 1. Латинь

Лист головного шкільного інспектора в м. Кашша (Кошице – авт.) жупному управлінню щодо встановлення зарплати учителю греко-католицького педагогічного училища м. Унгвар. 1799 р.

Державний архів Закарпатської області, ф. 4. Наджупан Ужанської жупи, оп. 6, спр. 2572, арк. 1. Латинь

складений Ужанським жупним судом за результатами розслідування скарги грецьких купців м. Унгвар на управляючого казенним маєтком за порушення умов урбаріального договору між ними» (1783 р.) [24], «Розпорядження Угорського королівського намісництва про надання інформації щодо прохання грецьких православних торгівців м. Унгвар про дозвіл їм проводити церковну службу» (1780 р.) [25], «Розпорядження Угорського королівського намісництва про надання інформації щодо будівництва православної церкви в м. Унгвар грецькими купцями» (1782 р.) [26] та ін.

У наукових дослідженнях, присвячених історії міста Ужгорода, багато говориться про діяльність римо-католицької, греко-католицької та протестантської громад міста [27], а про діяльність православної церковної парафії згадується рідко, або взагалі не згадується. У вищезазначених фондах дослідники історії м. Ужгорода зможуть ознайомитися, зокрема, із наступними важливими та змістовними документами, які висвітлюють діяльність православної церкви міста: «Повідомленням Угорського королівського намісництва православного єпископа в Карловицях щодо надання дозволу на створення православної церковної парафії в м. Унгвар» (1784 р.) [28], статистичною інформацією щодо православної церковної парафії м. Унгвар (1796 р.) [29] та ін.

Після звільнення Мукачівської греко-католицької єпархії від юрисдикції егерських єпископів (1771 р.) єпископська кафедра була переведена з Мукачева до Ужгорода. Ці події знайшли відображення у документах фонду «Наджупан Ужанської жупи»: «Листування єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії А. Бачинського з

провінційним комісаром м. Кашша про переселення єпископа з м. Мукачева до м. Унгвар» (1774 р.) [30], «Повідомлення королівського комісара Ігната Яблонці про передачу фортеці в м. Унгвар у користування греко-католицькому єпископу Андрію Бачинському» (1777 р.) [31], «Листування Угорського королівського намісництва в м. Пожонь з Ужанським жупанатом про наймання мулярів для реставрації кафедрального собору в м. Унгвар» (1777 р.) [32], «Повідомлення єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Андрія Бачинського про дату освячення кафедрального собору» (1780 р.) [33]. Цікаво зазначити, що саме на роботах з реставрації фортеці м. Ужгорода відбувся перший в історії міста страйк будівельних робітників. Про цю подію йдеться у «Розпорядженні Угорського королівського намісництва в м. Пожонь щодо притягнення до відповідальності мулярів, які працювали на реставрації Унгварської фортеці, за участь у страйку з вимогами підвищення заробітної плати» (1778 р.) [34].

З другої половини XVIII ст. інтенсивно забудовується лівий берег річки Уж, прокладаються нові вулиці, споруджуються аптеки, магазини, житлові будинки, будівлі шкіл, готелів, виникає потреба благоустрою міста, складання кошторисів, обліку прибутків та видатків міського господарства, будуються і ремонтуються шляхи, насамперед ті, які зв'язували м. Ужгород з містами інших комітатів Угорщини.

Всі зазначені та інші процеси знайшли відображення у оригінальних документах фонду «Наджупан Ужанської жупи»: «Повідомлення угорського королівського намісництва в м. Пожонь про надання коштів на будівництво готелів в

м. Унгвар» (1762 р.) [35], «Доповідь міської поліції м. Унгвар Ужанському жупанату щодо благоустрою вулиць міста» (1762 р.) [36] (Як добре відомо, означена проблема досить актуальна, в тому числі і в наш час, і не тільки для Ужгорода, а й у цілому для України), «Акти спеціальної комісії Ужанського жупанату про результати перевірки аптеки м. Унгвар» (1772 р.) [37], «Кошториси прибутків та видатків м. Унгвар за 1768-1774 рр.» [38], «Розпорядження Угорського королівського намісництва в м. Пожонь про асигнування коштів на утримання початкової школи в м. Унгвар» (1779 р.) [39], «Розпорядження Угорського королівського намісництва в м. Пожонь про ремонт в'язниці в м. Унгвар» (1780 р.) [40], «Розпорядження Угорського королівського намісництва в м. Пожонь про будівництво школи в м. Унгвар» (1783 р.) [41], «Розпорядження Угорського королівського намісництва в м. Буда стосовно будівництва торгового шляху між м. Унгвар і с. Березна» (1790 р.) [42], «Документи про будівництво державного шляху від м. Ужгорода до Галичини (1791 р.) [43] та ін.

З кінця XVIII ст. керівництво міста Ужгорода і Ужанський жупанат все активніше виступають з вимогою щодо надання місту статусу та привілеїв «вільного королівського міста». Про причини відхилення цього прохання аргументовано йдеться у «Повідомленні Угорського королівського намісництва в м. Буда щодо відмови у наданні м. Унгвар привілеїв «вільних королівських міст» (1794 р.) [44].

Питання діяльності навчальних закладів м. Ужгорода у другій половині XVIII ст. порушуються у «Розпорядженні Угорського королівського намісництва в м. Буда стосовно розміру заробітної плати для вчителів початкових шкіл м. Унгвар» (1786 р.) [45], документах, пов'язаних з діяльністю Ужгородської початкової єврейської школи (1797 р.) [46], «Листуванні з головним шкільним інспектором м. Кашша про встановлення заробітної плати вчителю греко-католицької учительської семінарії в м. Унгвар» (1799 р.) [47], документах, пов'язаних з діяльністю греко-католицької вчительської семінарії м. Унгвар (1799 р.) [48] та ін.

Наприкінці XVIII ст. поруч з першими статистичними даними про населення м. Ужгорода і Ужанського комітату, з'являються історико-географічні описання Ужанської жупи та Унгварського округу Ужанської жупи (1796 і 1798 рр.) [49]. Важливо також зазначити, що різні проблемні питання розвитку міського господарства

м. Ужгорода у другій половині XVIII ст. знайшли відображення у книгах протоколів засідань міської ради і суду м. Ужгорода за 1785-1787 рр., які також зберігаються у фонді «Наджупан Ужанської жупи» [50].

Період наполеонівських війн також відображено у документах фонду «Наджупан Ужанської жупи», які розповідають про формування дворянського ополчення в Ужанській жупі, зарахування дворян м. Ужгорода у королівську гвардію, рекрутські набори і військові податки, що лягли додатковим тягарем на плечі мешканців міста. Всі зазначені документи відносяться до першого десятиріччя XIX ст. [51].

Основною формою організації ремісничого виробництва на початку XIX ст. залишалися цехи, хоча, як вже зазначалося, на території Ужгородського казенного маєтку з кінця XVIII ст. з'являються перші мануфактурні підприємства, у числі яких треба назвати Ужгородський спиртовий завод. Серед документів цього періоду необхідно перш за все відмітити наступні: «Прохання ткачів-ремісників м. Унгвар щодо прийому їх до цеху ткачів» (1801р.) [52], «Щоденник цеху теслярів м. Унгвар за 1803-1879 рр.» [53], справу, пов'язану з наданням привілеїв цехам м. Унгвар (1816 р.) [54] та ін.

У зазначеному фонді відклалися також документи, пов'язані із спорудженням адміністративної будівлі Ужанської жупи. Досліднику цього питання буде цікаво ознайомитися із «Заявою невідомого муляра про сумлінне ставлення до робіт, пов'язаних із спорудженням адміністративної будівлі Ужанського жупного управління» (1806-1808 рр.) [55], «Листуванням управляючого казенним маєтком в м. Ужгород з Ужанським жупанатом про будівництво адміністративного корпусу жупи в м. Унгвар» (1807 р.) [56], інформацією і квитанціями про видатки на спорудження будівлі жупного управління в м. Унгвар (1807 р.) [57], кошторисами, квитанціями про витрати на спорудження нової будівлі жупного управління у м. Ужгороді (1811 р.) [58], «Листуванням окружних начальників з Ужанським жупанатом стосовно спорудження нової будівлі жупного управління у м. Унгвар» (1812 р.) [59] та ін.

У зазначених вище фондах Державного архіву Закарпатської області відклався також великий масив документів першої половини XIX ст., які розповідають про діяльність учбових закладів м. Ужгорода, роботу міського представництва та ін. Для дослідника цих питань незамінним і важливим джерелом будуть прото-

коли засідань міського представництва за різні роки XIX ст. [60] та піврічні звіти бургомістра м. Ужгород [61].

У XIX ст. влада міста і Ужанський жупанат декілька разів зверталися, як і у XVIII ст., з проханням про надання місту статусу «вільного королівського міста». Зазначене питання порушується у матеріалах двох справ про зарахування м. Ужгорода до категорії «вільних королівських міст» (лютий 1816 р. і травень 1816 р) [62] та інших документах. У 20-30-і рр. XIX ст. зростає кількість документів, пов'язаних із статистикою населення, будинків, вулиць, каналів, шляхів міста. Вказані документи, як зрештою і документи про видачу патентів на заняття ремеслом і торгівлю, заяви приватних осіб на будівництво будинків, магазинів, аптек, дозволяють дослідникам, які займаються історією Ужгорода, відтворити складний процес його забудови, вивчити професійний, соціальний і національний склад населення міста [63].

Своєрідним рубежем як в історії м. Ужгорода, так і в цілому Угорщини та Австрії були, безумовно, події революції 1848-1849 рр., в результаті яких, не дивлячись на її поразку, були створені об'єктивні умови для утвердження та розвитку прогресивних капіталістичних відносин. Жителі міста брали активну участь у революційних подіях 1848-1849 рр. Про це йдеться у наступних документах фонду «Наджупан Ужанської Жупи»: «Списки військовозобов'язаних Ужанської жупи, складені згідно закону 1848 року про організацію армії гонведів (1848 р.) [64], «Інформація військово-цивільної комісії з обліку добровольців, які вступили до 21-го Унгварського батальйону» (1848-1849 рр.) [65], «Список гонведів 21-го Унгварського батальйону, переданого 6-му гусарському полку» (1848 р.) [66], «Список гонведів 21-го Унгварського батальйону, відправлених на артилерійські курси до м. Пешт» (1848 р.) [67], «Розпорядження прем'єр-міністра Угорщини про організацію угорської армії і розміщення її частин у жупах» (1848 р) [68], «Розпорядження Воєнного міністерства Угорщини про розміщення частин угорської армії на території Ужанської жупи» (1848 р.) [69], «Розпорядження прем'єр-міністра Угорщини про організацію Національної гвардії у жупах» (1848 р) [70], «Листування з окружними начальниками щодо організації Національної гвардії на території Ужанської жупи» (1848 р.) [71], «Звіт жупного касира стосовно коштів, зібраних серед населення Ужанської жупи для

захисту Батьківщини під час революції 1848 р.» (1848 р.) [72], «Підписні листи із зазначенням коштів і продуктів харчування, зібраних серед населення Ужанської жупи для захисту Батьківщини під час революції 1848 р.» (1848 р.) [73] та ін.

У документах післяреволюційного періоду історії м. Ужгорода переважають питання, пов'язані з розвитком промислових підприємств, залізничного транспорту, фінансових установ, благоустрою вулиць міста, роботи міської влади, будівництва і ремонту установ освіти та культури тощо. В порівнянні з попереднім періодом історії міста значно зросла кількість документів статистичного характеру. Серед документів, що висвітлюють зазначені питання історії м. Ужгорода, необхідно, на наш погляд, виокремити найбільш значимі, а саме: «Відомості міського управління м. Унгвар стосовно цін на сільськогосподарські товари» (1854 р) [74], «Розпорядження відділення Угорського королівського намісництва в м. Кашша Ужанському жупанату щодо організації ощадної каси в м. Унгвар» (1857 р.) [75], «Свідоцтво Угорського королівського намісництва в м. Буда про надання дозволу мешканцю м. Унгвар Рот Іжаку на будівництво парового млина» (1866 р.) [76], «Плани і кошториси державного інженера м. Унгвар на перебудову і ремонт мостів на шляху Унгвар – Ужок, пошкоджених повінню» (1867 р.) [77], «Прохання дирекції з будівництва телеграфу в м. Пешт до Ужанського жупанату щодо встановлення телеграфних стовпів на телеграфній лінії Унгвар – Кашша» (1868 р.) [78], «Угоду про освітлення вулиць м. Унгвар і листування з цього питання» (1872-1873 рр.) [80], «Прохання громадян про видачу патентів на право ведення торгівлі, встановлення цін на товари та з інших питань, пов'язаних з організацією торгівлі» (1875 р.) [81], «Оголошення про відкриття ярмарків в м. Унгвар» (1879 р.) [82], «Бюджет м. Унгвар» (1880 р.) [83], «Розпорядження Загального угорського статистичного управління про надання інформації про стан промисловості і списків ремісників м. Унгвар» (1883-1884 рр.) [84], «Листування з наджупаном Ужанської жупи про заснування в м. Унгвар спілки чоботарів, кравців, теслярів та інших ремісників і затвердження Статуту спілки» (1891 р.) [85], «Прохання громадян м. Унгвар про видачу дозволів на будівництво будинків, амбарів і листування з піджупаном Ужанської жупи та Унгварським будівельним управлінням щодо будівництва і ремонту шляхів, мостів, казарм,

міської лікарні та інших будівель» (1881-1884 рр.) [86], «Повідомлення голови правління Унгварської сільськогосподарської спілки про результати підготовки виставки вина в м. Унгвар» (1883 р.) [87], «Кошторис на будівництво дитячого садка на вулиці Текелі в місті Унгвар» (1883 р.) [88], справу про відкриття керамічної школи і будівництво керамічного цеху в м. Унгвар (1883-1899 рр.) [89], інформацію про видатки на асфальтування міських вулиць і листування з головою комісії з будівництва театру в м. Унгвар, про виділення земельної ділянки під будівництво театру та з інших питань міського будівництва (1884 р.) [90], «Список підприємців м. Унгвар і ремісників, що працюють у них і які записались у ремісничу школу з метою отримання загальної освіти» (1884 р.) [91], «Інструкцію про порядок зведення будівель на території м. Унгвар» (1885 р.) [92], «Інструкцію піджурана Ужанської жупи про правила вуличного руху в м. Унгвар» (1887 р.) [93], «Прохання мешканців м. Унгвар Дрогобицького Дюлі і Ягер Бергалона про видачу дозволу на будівництво друкарні та голови єврейського релігійного товариства стосовно будівництва єврейської лікарні» (1888 р.) [94], «Листування з фірмою «Макс Рейхмут» про будівництво в м. Унгвар газового заводу» (1888-1889 рр.) [95] та ін.

Для історії міста Ужгорода другої половини XIX ст. характерні якісно нові явища, пов'язані з розвитком капіталістичних суспільних відносин. З цієї точки зору необхідно перш за все згадати про будівництво та ремонт шляхів, інтенсивне будівництво залізниць, які зв'язали м. Ужгород з містами і населеними пунктами, розташованими як на території нашого краю, так і на території сучасних Угорщини та Словаччини. Крім того, відкриття нових промислових підприємств на території міста, його інтенсивна забудова, будівництво залізниць, призвели до збільшення кількості робітників у промисловості, в будівельних організаціях і на транспорті, найбільш свідомі представники яких вступали у перші професійні спілки і соціал-демократичну партію Угорщини. Взагалі, документи другої половини XIX ст. відтворюють зростання інтересу до суспільно-політичного життя з боку представників всіх класів і соціальних груп як тодішньої Угорщини в цілому, так і громадян м. Ужгорода. Ці процеси можна спостерігати за документами, які розповідають про діяльність різних наукових і культурно-просвітницьких організацій міста, благодійних фондів і т. ін.

Зазначені питання знайшли відображення, зокрема, у наступних документах згаданих вище фондів Державного архіву Закарпатської області: «Протокол виборів правління заснованого у 1876 році «Товариства з розповсюдження природознавчих наук і загальної освіти м. Унгвар» (1876 р.) [96], «Статут «Товариства підприємців» м. Унгвар» (1880 р.) [97], «Список членів – засновників Унгварського відділення «Загально-угорського жіночого товариства взаємодопомоги» (1881р.) [98], «Протоколи засідань «Жіночого товариства» м. Унгвар» (1883 р.) [99], справі про будівництво державного шосейного шляху на лінії Кашша–Яблониця–Унгвар (1882-1884 рр.) [100], справі про будівництво шляху між м. Унгвар і горою «Бескид» (1890-1891рр.), [101], справі про будівництво залізниці м. Унгвар – м. Надь Мігаль (1890-1900 рр.) [102], «Листування з Унгварським будівельним управлінням про забезпечення камінням будівництва залізниці м. Унгвар – с. В.Березний» (1891р.) [103], «Листування з Міністерством торгівлі Угорщини і Собранецьким окружним начальником про облік вузькоколіїних залізниць на території Ужанської жупи» (1891р.) [104], «Розпорядження Міністерства внутрішніх справ Угорщини про освітлення вулиць м. Унгвар» (1898 р.) [105], «Листування з будівельним управлінням м. Унгвар про ремонт каналу на вулиці Цегельній м. Унгвар» 1882-1883 рр.) [106], «Інформація про кількість лікарняних страхових кас фабрично-заводських робітників та службовців на території Угорщини по жупах і округах та загальну кількість фабрично-заводських робітників і службовців» (1882 р.) [107], «Статут товариства лікарняної страхової каси робітників і службовців Унгварського акціонерного товариства глиняної і фарфорової промисловості» (1892 р.) [108], «Повідомлення про діяльність благодійних товариств м. Унгвар за 1892 р.» (1893 р.) [109], «Статут лікарняної страхової каси Унгварської меблевої фабрики», «Повідомлення Кошицької промислової і торгової палати про кількість членів Унгварської окружної каси взаємодопомоги і листуванні з нею і піджураном Ужанської жупи з цих питань» (1883-1894 рр.) [110], «Листування з Міністерством торгівлі Угорщини, піджураном Ужанської жупи і шляховим майстром про будівництво і ремонт шосейних шляхів на лініях: Унгвар–Ужок, Кашша–Яблониця, міських вулиць і виконання примусових громадських робіт на шляхах» (1894 р.) [111], «Повідомлення Міністра оборони Угор-

щини про направлення комісії військових спеціалістів для обстеження шляху Унгвар–Ужок, що має воєнно-стратегічне значення» (1881 р.) [112], «Інформація про промислові підприємства Ужанської жупи» (1897 р.) [113], «Листування і розпорядження Міністерства внутрішніх справ Угорщини про вжиті заходи щодо заборони святкування робітниками 1-го Травня» (1897 р.) [114], «Розпорядження піджурана Ужанської жупи про заборону зборів соціал-демократичної партії» (1897 р.) [115], «Повідомлення наджурана Ужанської жупи про встановлення нагляду за організаторами соціал-демократичного руху» (1898 р.) [116], «Листування з Унгварським поліцейським капітаном стосовно арешту мешканця м. Унгвар

Ятварі Яноша за розповсюдження соціал-демократичних газет» (1898 р.) [117] та ін.

Отже, навіть загальний огляд фондів Держархіву Закарпатської області показує, що в них відкриті цікаві, що мають наукову цінність і ще не введені до наукового обігу документи, які висвітлюють різноманітні питання історії м. Ужгорода XVIII–XIX ст.

Весь цей документальний масив, на нашу думку, ще очікує своїх дослідників, оскільки вивчати історичне минуле як нашого краю у цілому, так і історію кожного з міст і сіл, в тому числі й історію м. Ужгорода, не спираючись на архівні джерела, об'єктивно та комплексно неможливо.

Джерела та література

1. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф.4, оп.2, спр. 1478, арк. 1- 4.
2. Там само, спр.1495, арк. 1-2.
3. Там само, спр.1480, арк. 1.
4. Там само, спр.1531, арк. 1-6.
5. Там само, спр.1532, арк. 1-2.
6. Там само, спр.1538, арк. 1-2.
7. Там само, оп.15, спр.175, арк.1.
8. Там само, оп.5, спр.241, арк.1-17.
9. Там само, спр.2047, арк.1-2.
10. Там само, ф.788, оп.2, спр.1.
11. Там само, ф.4, оп.2, спр.1660, арк.1-2.
12. Там само, оп.15, спр.205, арк. 1-2.
13. Там само, оп.3, спр.173, арк.1-2; спр.217, арк.1-15; спр.625, арк.1-18; спр.627, арк.1-2 та ін.
14. Там само, оп.3, спр.1161, арк.1-6.
15. Там само, оп.5, спр.708, арк.1-7.
16. Там само, оп.6, спр.2294, арк.1-5.
17. Там само, оп.4, спр.594, арк.1-6; спр.595, арк.1-14.
18. Там само, спр.596, арк.1-4.
19. Там само, спр.282, арк.1; спр.1165, арк.1-4; спр.1822, арк.1-2.
20. Там само, оп.5, спр.205, арк.1-2.
21. Там само, оп.4, спр.930, арк.1-9.
22. Там само, спр.1524, арк.1-2.
23. Там само, оп.5, спр.2046, арк.1-3.
24. Там само, спр.2047, арк.1-2.
25. Там само, спр.1745, арк.1-8.
26. Там само, оп.15, спр.537, арк.1.
27. Див. до прикладу: Ungvár és Ung vármegye (Ungvár és Ung vármegye községei).- Budapest, 1940.- 130-139 old.
28. ДАЗО, ф. 4, оп. 15, спр. 558, арк.1-2.
29. Там само, оп.6, спр.2267, арк.1-3.
30. Там само, оп.5, спр.740, арк.1-3.
31. ДАЗО, ф.4, оп.5, спр.1191, арк.1-2.
32. Там само, спр.1192, арк.1-10.
33. ДАЗО, ф. 4, оп.5, спр.1743, арк.1-2.
34. Там само, спр.1338, арк.1-4.
35. Там само, оп.4, спр.735, арк.1-2.
36. Там само, спр.737, арк.1-3.
37. Там само, оп.5, спр.305, арк.1-2.
38. Там само, спр.1045, арк.1-23.
39. Там само, спр.1453, арк.1-2.
40. Там само, спр.1728, арк.1-2.
41. Там само, спр.2276, арк.1-3.
42. Там само, оп.6, спр.1279, арк.1-2.
43. Там само, спр.1415, арк.1-115.
44. Там само, спр.1819, арк.1-2.
45. Там само, спр.541, арк.1-2.
46. Там само, спр.2375, арк.1-15.
47. Там само, спр.2572, арк.1-2.
48. Там само, спр.2678, арк.1-86.
49. Там само, спр.2142, арк.1-10; спр.2400, арк.1-41.
50. Там само, оп.15, спр.560, арк.1-38.
51. Там само, оп.7, спр.968, арк. 1-2; спр.965, арк.1-31; спр.1599, арк. 1-5 та ін.
52. Там само, спр.166, арк.1-2.
53. Там само, оп.15, спр.919, арк. 1-47.
54. Там само, спр.1278, арк.1-4.
55. Там само, оп.7, спр.1189, арк.1-3.
56. Там само, спр.1462, арк.1-13.
57. Там само, спр.1463, арк. 1-16.
58. Там само, спр.2134, арк. 1-24.
59. Там само, оп.8, спр.298, арк. 1-6.

60. Там само, ф.6, оп.4, спр.6; 17.
 61. Там само, ф.7, оп.3, спр.1967, арк. 1-2.
 62. Там само, ф.4, оп.8, спр.989, арк.1-21; оп.15, спр.1293, арк.1-2.
 63. Там само, оп.13, спр.69, арк.1-31; оп.15, спр.1803, арк.1-2; спр.2235, арк.1-12 та ін.
 64. Там само, оп.10, спр.2225, арк. 1-97.
 65. Там само, спр.2229, арк. 1-24.
 66. Там само, спр.2232, арк. 1-6.
 67. Там само, спр.2233, арк. 1-2.
 68. Там само, спр.2236, арк. 1-4.
 69. Там само, спр.2237, арк. 1-7.
 70. Там само, спр.2258, арк. 1-8.
 71. Там само, спр.2260, арк. 1-14.
 72. Там само, спр.2295, арк. 1-49.
 73. Там само, спр.2296, арк. 1-83; спр.2297, арк.1-99.
 74. ДАЗО, ф.4, оп.12, спр.307, арк.1-2.
 75. Там само, спр.378, арк.1-22.
 76. Там само, спр.1088, арк.1-18.
 77. Там само, спр.1152, арк.1-75.
 78. Там само, спр.1190, арк.1.
 79. Там само, ф.6, оп.3, спр.1109, арк.1-35.
 80. Там само, спр.1258, арк.1-15.
 81. Там само, спр.1377"а", арк.1-187.
 82. Там само, спр.1706, арк.1-225.
 83. Там само, спр.1755, арк.1-17.
 84. Там само, спр.2051, арк.1-71.
 85. Там само, оп.5, спр.574, арк.1-5.
 86. Там само, спр.579, арк.1-123.
 87. Там само, спр.606, арк.1-2.
 88. Там само, спр.681, арк.1-8.
 89. Там само, спр.683, арк.1-64.
 90. Там само, спр.734, арк.1-15.
 91. Там само, спр.737, арк.1.
 92. Там само, спр.761, арк.1-2.
 93. Там само, спр.915, арк.1-2.
 94. Там само, спр.1032, арк. 1-8.
 95. Там само, спр.1191, арк.1-5.
 96. Там само, ф.7, оп.6, спр.594.
 97. Там само, спр.728, арк.1-54.
 98. Там само, спр.820, арк.1-3.
 99. Там само, оп.3, спр.360, арк.1-43.
 100. Там само, оп.6, спр.876, арк.1-183.
 101. Там само, оп.3, спр.1192, арк.1-56.
 102. Там само, спр.1200, арк.1-360.
 103. Там само, спр.1298, арк.1-6.
 104. Там само, спр.1299, арк.1-6.
 105. Там само, спр.2214, арк.1-7.
 106. Там само, оп.6, спр.846, арк.1-7.
 107. Там само, оп.5, спр.1337, арк.1-16.
 108. Там само, спр.1338, арк.1-6.
 109. Там само, спр.1348, арк.1.
 110. Там само, спр.1373, арк.1-26.
 111. Там само, спр.1400, арк.1-30.
 112. Там само, оп.6, спр.807, арк.1-2.
 113. Там само, оп.3, спр.2018, арк.1-3.
 114. Там само, спр.1982, арк.1-8.
 115. Там само, спр.1983, арк.1-10.
 116. Там само, спр.2160, арк.1-8.
 117. Там само, спр.2161, арк.1-10.
 118. Delegan Mykhaylo. Ungvár 18-19. századi forrásai a Kárpátaljai Állami Levéltárban //Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv. XIX. – Nyíregyháza, 2011. – S. 129 – 136.

Михаил Делеган

Из истории г. Ужгорода XVIII-XIX веков: источниковедческий аспект

В статье сделан обзор документов Государственного архива Закарпатской области по истории города Ужгорода XVIII-XIX веков. Акцентировано внимание на документах, проливающих свет на деятельность православной церкви, греческой общины, строительство железных дорог, которым до сих пор уделялось недостаточное внимание.

Ключевые слова: Ужгород, Унгвар, Ужанский жупанат, город, архивные документы, православная церковь, греческая община, строительство, железная дорога, дороги.

Mykhaylo Delegan

The History of Uzhhorod in the XVIII-XIX c.: resource research aspect

This article dwells on the history of Ushhorod during XVIII-XIX centuries. Special attention is paid to the documents concerning the work of the Orthodox Church, Greek congregation and the railway construction that have not been paid enough attention to.

Key words: Uzhhorod, Ungvar, Uzhan zhupanat, town, archive documents, the Orthodox church, Greek congregation, construction, railway station, roads.